

DOBZHANSKYI Oleksandr, PhD hab. (History), Professor, Dean of Political Science, History and International Relations Faculty; Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. 2 M. Kotsyubynskoho Street, Chernivtsi, Ukraine, postal code 58012; E-mail: o.dobzhanskiy@chnu.edu.ua)

ORCID: 0000-0002-3817-188X

Researcher ID: R-7899-2016

Добржанський Олександр, доктор історичних наук, професор, декан факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 58012, Чернівці, вул. Коцюбинського 2; E-mail: o.dobzhanskiy@chnu.edu.ua

BESTANCHUK Yana, Postgraduate student of the Department of History of Ukraine Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University; Phone: +380508214771; E-mail: bestanchuk.yana@chnu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-5812-2911

Бестанчук Яна, аспірантка кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, тел. +380508214771; E-mail: bestanchuk.yana@chnu.edu.ua

РАДЯНІЗАЦІЯ ТА РЕПРЕСІЇ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ В 1940-1941 РР.: ФОРМИ, МАСШТАБИ, СПРОТИВ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ

У статті проаналізовано особливості проведення радянської Буковини в 1940-1941 роках. Доведено, що радянські перетворення значною мірою забезпечувалися шляхом проведення масових репресій каральних органів проти місцевого населення. Проаналізовано найбільш поширені репресивні заходи радянської влади, методи їх здійснення. Простежено наростання репресій впродовж всього зазначеного періоду і настання апогею репресивних дій в травні-червні 1941 р.

Виділено і охарактеризовано основні етапи розвитку відносин радянської влади та жителів краю. Показано, що спочатку частина населення покладала певні надії на покращення життя з приходом більшовицької влади. Але досить швидко ейфорія від реальних дій радянської держави розвіялася і сформувалося стійке несприйняття нової влади та її перетворень. Проаналізовано спроби жителів краю протистояти радянській владі впродовж 1940-1941 року в Чернівецькій області. Визначено форми спротиву, наведено приклади протидії у різних аспектах суспільно-політичного та господарського життя населення. Зауважено, що мали місце як пасивні так і активні форми спротиву. Найбільш поширеною формою пасивного спротиву стали спроби всіма правдами і неправдами покинути Чернівецьку область та перебратися до сусідньої Румунії. Такий спротив найбільше був поширений серед румунського населення краю. Також чимало населення покинули край скориставшись діяльністю німецької репатріаційної комісії.

Активний спротив найперше був представлений діяльністю Організації українських націоналістів (ОУН). Простежено функціонування організаційних осередків ОУН на території Чернівецької області та визначено основні чинники їхньої недостатньої спроможності налагодження масового спротиву радянській владі.

Ключові слова: репресії, спротив, «радянізація», ОУН, місцеве населення, Буковина, Чернівецька область.

SOVIETIZATION AND REPRESSIONS IN CHERNIVTSI REGION IN 1940-1941: FORMS, DIMENSIONS, RESISTANCE OF LOCAL POPULATION

The article analyzes the features of the Sovietization of Bukovina in 1940-1941. It is proved that the Soviet transformations were largely ensured by carrying out mass repressions of punitive bodies against the local population. The most common repressive measures of the Soviet power, methods of their implementation

are analyzed. The increase of repressions during the whole specified period and the onset of the apogee of repressive actions in May-June 1941 were traced there. The main stages of development of relations between the Soviet government and the people of the region are highlighted and characterized. It is shown that at first part of the population had some hopes for a better life with the movement of Bolshevik rule. But soon the euphoria of the real actions of the Soviet state vanished and formed a persistent rejection of the new government and its transformations. The attempts which were made by residents of the region to resist Soviet rule during 1940-1941 in the Chernivtsi region are analyzed. Forms of resistance are identified, examples of counteraction in various aspects of socio-political and economic life of the population are given. It was noted that there were both passive and active forms of resistance. The most common form of passive resistance was the attempt to leave Chernivtsi region and move to neighboring Romania. Such resistance was mostly widespread among the Romanian population of the region. Also, many people left the region taking advantage of the activities of the German repatriation commissions. Active resistance was first represented by the activities of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN). The functioning of OUN organizational centers on the territory of Chernivtsi region is traced and the main factors of their insufficient capacity to establish mass resistance to the Soviet authorities are determined.

Keywords: *repressions, resistance, "Sovietization", OUN, local population, Bukovyna, Chernivtsi region.*

28 червня 1940 р. радянські війська вступили на Буковину, в результаті чого північна частина краю опинилася у складі Радянського Союзу. В серпні була утворена Чернівецька область, до якої ввійшли Північна Буковина, більша частина Хотинського повітку Бессарабії (Хотинщина) та містечко Герци з прилеглими селами. З цього часу і до початку радянсько-німецької війни на цій території розпочалася прискорена радянізація, яка супроводжувалася

встановленням тоталітарних методів управління, репресіями і мала трагічні наслідки для жителів новоствореної області.

Щодо подій у Чернівецькій області в 1940-1941 рр. є вже чимала література. Варто відзначити монографію В.Барана і В. Токарського¹, публікації І.Мусієнко², І.Фостія³,Ю.Сайфуліної⁴, В.Холодницького⁵, О.Гуменюк⁶ та ін. Однак, чимало аспектів проблеми поки що залишалися поза увагою науковців. Ця тема потребує подальшого прискіпливого дослідження, адже дає можливість краще зрозуміти суть тоталітаризму, ті форми і методи, за допомогою яких радянська влада утверджувала своє панування на цих теренах.

Мета роботи – проаналізувати особливості радянзації Чернівецької області, масові репресії під час радянських перетворень та спротив місцевого населення новій владі.

Реалізація поставленої мети покликala виконання таких завдань:

- простежити еволюцію ставлення населення краю до нової влади,

¹ Баран В., Токарський В. Україна: західні землі: 1939–1941 рр. Львів, 2009. 448 с.

² Мусієнко І. Політичні репресії на Північній Буковині та Хотинщині у 1940-1941 рр. *Реабілітовані історією: У 27 томах*. Чернівецька область. Кн. 2. Чернівці, 2010. С. 10-20; Мусієнко І. Етнічний склад репресованих на Північній Буковині в 40-х – 50-х роках ХХ ст. *Матеріали до української етнології*. 2007. № 6. С. 103-109; Мусієнко І. Політичні репресії на Північній Буковині та Хотинщині у 1940–1941 рр. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. № 2/4. 2000. С.472-484.

³ Фостій І. Репресії комуністичної влади проти заможного буковинського селянства 1940-1947 роки. *Реабілітовані історією: У 27 томах*. Чернівецька область. Кн. 2. Чернівці, 2010. С. 21-27; Фостій І. Північна Буковина і Хотинщина у Другій світовій війні 1939 - 1945 рр. Чернівці: Книга Пам'яті України, 2005. 375 с.; Фостій І. П. Діяльність ОУН на Буковині у 1940 - 1941 рр. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. № 2/4. 2000. С.454-471.

⁴ Сайфуліна Ю. Радянська Північної Буковини у 1940-1941 рр.: адміністративно-правовий аспект. *Університетські наукові записки*. 2008. № 4. С. 58-64; Сайфуліна Ю. Встановлення та формування радянської судової системи у Північній Буковині (1940-1941 рр.). *Вісник прокуратури*. 2008. № 12. С. 95-101.

⁵ Холодницький В. З історії взаємовідносин між радянськими і німецькими представниками в радянсько-німецькій змішаній комісії по евакуації буковинських німців у Чернівцях. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*. Вип. 123-124. Історія. Чернівці: Рута, 2002. С.193-206; Холодницький В. З історії переселення буковинських німців у 1940-1941 рр. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*. Вип. 73-74. Історія. Чернівці: ЧДУ, 2000. С.154-167.

⁶ Гуменюк О. Запровадження нових радянських порядків на новоприєднаних землях Північної Буковини (червень 1939-червень 1941 рр.). *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»*. Вип. 7. Рівне, 2006. С. 45-49.

- показати репресивні заходи радянської влади до місцевого населення під час радянізації краю.

- визначити форми спротиву насильницькій радянізації,

Аналізуючи розвиток взаємин між місцевим населенням Чернівецької області та радянською владою впродовж 1940-1941 рр., можна виділити три етапи. **Перший етап – обнадійливий, фесрично-радісний, піднесено-героїчний або «медовий».** Він почався з приходом радянської влади на територію Північної Буковини та Хотинщини (28 червня 1940 року) і тривав до вересня 1940 року, до прийняття низки рішень, що обмежували суспільно-політичне, економічне та культурне життя населення. Переважна більшість українського населення не мали поняття в тому, що таке радянська влада і в чому суть більшовицьких методів управління. Вони були захоплені популістськими гаслами радянських пропагандистів і безмежно тішилися, що румунські порядки відійшли у минуле. Чимало пересічних буковинців будували плани про вільне ведення сільського господарства в умовах «вся земля селянам», обмірковували наміри влади щодо розширення меж використання української мови і розвитку самої української спільноти, сподівалися на привабливі перспективи піднесення культурного, соціально-економічного рівня. Ця ейфорія досить швидко пройшла, бо радянська дійсність виявилася абсолютно іншою, протилежною тій, яка зображувалася в агітаційній літературі та радянських газетах. Можна з впевненістю сказати, що декілька тижнів панування радянської влади на Буковині покінчили з ейфорією місцевого населення.

Другий етап – адаптаційно-невпевнений. Тривав з вересня 1940 р. до появи перших колгоспів у січні 1941 року. На цьому етапі виникли проблеми з націоналізацією промислових підприємств, житла й землі, із запровадженням радянського режиму на території Чернівецької області. Крім того запроваджено певні обмеження в культурній сфері, зокрема, всі національні організації ліквідовувалися, посилювалася цензура. Але у багатьох ще жевріла надія, що це труднощі адаптаційного перехідного періоду, що з часом радянська влада почне

втілювати в життя попередні обіцянки. Ці надії остаточно були розтоптані репресивними заходами більшовицького режиму, які поступово наростали. Така ситуація призвела до **третього і останнього етапу**, який можна охарактеризувати як **«репресивний»**. Його початок припадає приблизно на січень 1941 р. З цього часу на Буковині заборонялося все нерадянське в ідеологічній сфері, було організовано масові арешти, репресії, зокрема, щодо представників інтелігенції. Насаджувались атеїстичні погляди, які поряд із проведенням радянзації економіки викликали відверто вороже ставлення українців та інших етнічних груп краю до більшовицького режиму.

Поступово, як реакція на дії радянської влади, стає домінуючим повне несприйняття радянської ідеології серед освічених верств населення. Чимале незадоволення поширюється і серед інших соціальних груп. Все це прискорило формування осередків спротиву, які ставили за мету ліквідувати радянську владу в Чернівецькій області.

Розуміючи, що в новому регіоні матимуть справу з негативними настроями місцевого населення, діючи на випередження, органи радянської влади вже з кінця червня 1940 року почали в «політику змішування населення»-переселення буковинців у інші райони СРСР, з метою не дати можливості населенню організуватись для опору репресивним заходам нової влади та призначення людей з сусідніх областей на керівні посади. Так буковинці розсівалися по всій території СРСР, русифікувалися і проходили «політичну перековку»¹.

Незважаючи на те, що саме представники заможних класів становили основну масу висококласних спеціалістів з вищою освітою європейського зразка, їх до керівних посад не допускали. Кадрову проблему радянська влада вирішувала двома способами: сільські ради та низові ланки на підприємствах сформовано в основному з місцевих висуванців, а обласна і районні ради та інженерно-директорський корпус підприємств - з приїжджих. Так, станом на 24

---

¹ Мусієнко І. Політичні репресії на Північній Буковині та Хотинщині у 1940-1941 рр. *Реабілітовані історією: У 27 томах. Чернівецька область*. Чернівці, 2010. С.12.

січня 1941 р. зі 178 членів районних та міських виконавчих комітетів тільки 38 були вихідцями з місцевого населення¹. Певні проблеми виникали з приїжджими працівниками, адже вони погано орієнтувалися в місцевих умовах. Їм бракувало знання мови, історії, традицій Буковини та Хотинщини².

Форсовані диктаторські методи механічного перенесення на Буковину радянської моделі «казармового» соціалізму без урахування місцевої специфіки і потреб населення призвели до багатьох соціально-економічних деформацій і масових політичних репресій. Радянські репресивні заходи впливали на економічні, соціально-культурні, політичні процеси в області. Усі румунські, українські, єврейські партії, окрім комуністичної, за радянськими мірками вважалися «буржуазними», «контрреволюційними», ворожими СРСР, а тому підлягали негайній ліквідації або ізоляції від суспільства.

Разом з тим, органи місцевої влади з недовірою ставилися не лише до членів «буржуазних контрреволюційних» партій, а й до колишніх членів компартії Румунії. Зокрема, у постанові бюро Чернівецького обкому КП(б)У від 19 листопада 1940 р. «Про факти неправильного ставлення до колишніх членів КП Румунії» зазначалося, що «деякі керівні партійні і радянські працівники огульно не довіряють, безпідставно відмовляють у прийомі на роботу, недостатньо залучають до громадської діяльності місцевих комуністів»³. Крім того, радянське керівництво оголошувало соціально небезпечними елементами всіх колишніх румунських службовців. Особливу увагу приділяли особам, які служили у поліції, жандармерії або примаріях. Деякі колишні члени румунських партій перебували на керівних посадах також за радянської влади, але їх виявляли та швидко ізолювали.

Впродовж 1940-1941 рр. радянська влада застосовувала різні методи репресивних заходів: масові арешти, конфіскації майна, примусові роботи,

---

¹ Заявление граждан о приеме их на работу в облисполком и уведомление кадров. *Державний архів Чернівецької області (ДАЧО)*. Ф. Р-3. Оп. 1. Спр. 36. Арк.39.

² Заявления и автобиографии, листки по учету кадров граждан желающих поступить на работу в облисполком. *ДАЧО*. Ф.1. Оп.1. Спр.57. Арк.130.

³ Протокол №36 заседания Черновицкого облисполкома. *ДАЧО*. Ф. Р-3. Оп.1. Спр.16. Арк.27

депортації. З вересня 1940 року розпочався перший етап націоналізації приватних підприємств. Передачі у власність держави підлягали ті заклади, що мали обіг не менше 600 тис. лей на рік¹. Якоїсь компенсації колишнім власникам не передбачалось, більше того, більшість з них одночасно піддавалися різним формам репресій.

Задля кращого контролю за населенням, радянська влада проводила масову паспортизацію населення, створювала кишенькові громадські об'єднання - комсомол, профспілки, мистецькі, освітні, спортивні товариства.

Репресивні заходи спричинили зміну соціальної структури населення краю. Упродовж 1940-1941 рр. «вищий» і «середній» класи в області були майже повністю ліквідовані. Деякі особи встигли виїхати за кордон, інші, залишившись без власності, розчинилися в масі міського пролетаріату і сільської бідноти, але переважну більшість представників цих двох класів було депортовано й засуджено. Зафіксовано випадки, що деякі мешканці намагалися приховати своє минуле, пристосуватися до нових реалій і влаштуватися на роботу в радянські установи та підприємства, але це не завжди вдавалося. Таких осіб викривали як «класово-ворожий елемент», звільняли з посад і піддавали репресіям. Так, станом на жовтень 1940 р. тільки у Сталінському районі м. Чернівців було виявлено 29 представників таких категорій, у Кельменецькому - 25. На бюро Чернівецького обкому КП(б)У покладалося завдання систематично перевіряти й очищати ради та господарський апарат від «ворожих елементів»².

Відбувався жорсткий контроль і в культурній сфері. Зокрема, всі періодичні видання були ліквідовані, а на їх місці заснували нові: газети «Радянська Буковина», «Комсомолец Буковини» та «Адеверул большевик», які на той час стали «рупором влади». Все піддавалося тотальній цензурі.

---

¹ Протоколи № 6-10 засідань міськвиконкому. ДАЧО. Р-72. О.1. Спр.12. Арк. 605.

² Мусієнко І. Політичні репресії на Північній Буковині та Хотинщині у 1940-1941 рр., *Реабілітовані історією у 27 томах*. Чернівці, 2010. С.12.

Кульмінацією репресивної політики радянської влади стали депортації місцевого населення, які було проведено в два етапи: перший - 23 травня, другий - 13 червня 1941 р. Внаслідок цих акцій було депортовано понад 8 тисяч жителів краю.

Масові арешти радянської влади набули чималих масштабів. Органи НКВС вигадували стільки контрреволюційних справ, що не вистачало для них придатного для таких обвинувачень населення¹. Під час масових репресій не перевірялося чи справді та чи інша людина здійснила злочин, за яким підозрювалася. У переважній більшості випадків затримані самі зізнавалися у вигаданій вині, лише щоб швидше скінчити своє перебування під слідством та бути направленим до концтаборів. Кожний, кого арештовували, наперед знав, що його засудять до ув'язнення, лише не знав, на скільки років. Більшість з них не витримувала фізичних і психічних методів допиту й вигадувала для себе такі злочини, з яких навіть слідчі сміялися, але до протоколу їхні зізнання ретельно заносили².

Таким чином, внаслідок репресивної політики радянської влади на території Чернівецької області зазнали значних змін соціальний та національний склад жителів краю, погіршилася економічна ситуація та матеріальне становище широких верств населення, сформувалося стійке незадоволення новою владою та її утопічними ідеями.

Спротив радянській владі серед місцевого населення можна умовно поділити на дві форми: **активну та пасивну**. Активна форма була представлена діяльністю ОУН, за членами яких каральні органи полювали особливо ретельно, та поодинокими антирадянськими виступами в селах, здебільшого прикордонних.

---

¹ Гуменюк О. Запровадження нових радянських порядків на новоприєднаних землях Північної Буковини (червень 1939-червень 1941 рр.). *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»*. Вип. 7. Рівне, 2006. С. 48

² Там само.

До пасивних форм опору спротиву можна зарахувати спроби виїхати легальним або нелегальним способом за кордон, переховування від переслідувань. Один із легальних способів виїзду був можливий завдяки діяльності німецької репатріаційної комісії, яка вирішувала питання евакуації німецького населення з території Чернівецької області. Крім, власне етнічних німців, завдяки цій комісії Буковину покинуло чимало українців та румунів, які добре володіли німецькою мовою¹.

Крім того, багато етнічних румунів подавали заяви до виконкомів з проханням дозволити їм виїзд до Румунії для возз'єднання з сім'ями або як службовцям румунської армії чи державних установ. Перші декілька місяців після приєднання такі заяви приймали і задовольняли, а згодом ця роботу над ними було припинено, хоча залишалось ще понад 1000 заяв². Лише 2 лютого 1941 р. до Чернівців надійшла вказівка наркома внутрішніх справ СРСР Л.П. Берії, якою він дозволяв виїзд особам, родичі яких дійсно проживали закордоном за умови, що на них немає підозр в антирадянській діяльності³. Місцеве населення вимагало прийняти їхні заяви на виїзд до сусідньої країни, погрожуючи самовільно перейти кордон, проте радянське керівництво застосувало проти них каральні заходи.

Однією з форм активного спротиву були самовільні переходи кордону, які були спричинені несприйняттям політики «радянізації». Найбільш численні спроби відбулися в листопаді 1940 р. У деяких селах Чернівецького, Садгирського, Глибоцького, Герцаївського районів серед населення румунської національності ставали дедалі сильніші еміграційні настрої, спричинені діяльністю різних румунських політичних партій (такі як «Залізна гвардія» тощо), осередки яких залишалися на території області.

---

¹ Холодницький В. З історії переселення буковинських німців у 1940-1941 рр. *Науковий вісник Чернівецького університету*: Збірник наукових праць. Вип. 73-74. Історія. Чернівці: ЧДУ, 2000. С.159.

² Докладные записки Центральному Комитету КП(б) Украины о работе по размещению беженцев из Румынии и о случаях перехода границы жителями области. *ДАЧО*. Ф.П-1. Оп.1. Спр.22. Арк.2-3.

³ Там само.

Перший масовий перехід кордону відбувся в Глибоцькому районі, для якого організувалися 45 осіб, у тому числі жінки та діти. Ці особи походили переважно з села Сучавели. Перехід відбувся 15 листопада, зі слів затриманих було в'ячено, що мали формуватися декілька таких груп для переходу кордону в інших селах - Йордаш, Робче, Кучурмаре (сучасна назва – Великий Кучурів)¹.

В ніч з 16 на 17 листопада 1940 р. група членів організації «Залізна гвардія», до якої увійшли Дмитро Ткачук, Андрій Цуркан, Андрій Сопрович та інші, організувала в районі села Остриця безперешкодний нелегальний перехід групи селян, переважно заможних вихідців із сіл Остриця, Магала, Боян, Маморниця, через румунський кордон². Один із затриманих учасників нелегального переходу повідомив, що підготовка до нелегального переходу тривала впродовж 5-7 днів. Організатори ходили по селах і агітували мешканців зазначених сіл йти в Румунію, наголошуючи на фактах відсутності товарів першої необхідності в крамницях й тим, що «у вас заберуть землю, будете платити великі податки, вас заставлять вивчати українську мову з тим, щоб молодь призовного віку забрати в Червону Армію», а в Румунії обіцяли влаштувати задовільний матеріально-побутовий стан³. Зібравшись на полі біля села Маморниця, жителі відправились до кордону і о 6 годині ранку в Герцаївському районі на заставі №2, прорізавши огорожу, перейшли кордон⁴. Згідно з документами, з собою у А. Сопровича, М. Сопровича, В. Ткачука та інших були наявні 2 гвинтівки, 8 обрізів і велика кількість бойових патронів,

---

¹ Стенограммы совещаний в обкоме КП(б)Украины по вопросам организационной и массово-политической работы в области. ДАЧО. Ф. 1. Оп.1. Спр. 11. Арк.91.

² Постановление бюро Обкома КП(б)У «О фактах эмиграционного настроения румынского населения в некоторых селах пограничных районов». ДАЧО. Ф.1. Оп.1. Спр.3. Арк. 32.

³ Протокол и стенограмма зборів партійного активу обласної парторганізації. ДАЧО. Ф.П-1. Оп.1. Спр.10. Арк.31.

⁴ Докладные записки Центральному Комитету КП(б) Украины о работе по размещению беженцев из Румынии и о случаях перехода границы жителями области. ДАЧО. Ф.П-1. Оп.1. Спр.22. Арк.1.

внаслідок чого при переході кордону сталося збройне протистояння на прикордонній вахті¹.

Переважно кордон переходили не жителі прикордонних сіл, а ті, які мешкали на відстані 10-15 кілометрів від лінії розмежування. Основною причиною таких дій радянська влада називала слабке проведення масово-роз'яснювальної роботи, яка мала мати наступальний характер. Крім того, традиційним стало звинувачення незадоволених громадян, що вони, завербовані румунською розвідкою, і за завданням останньої проводили в селах агітацію, спрямовану проти радянської влади. Як приклад, каральні органи заявляли, що у Глибоцькому районі дякон Осипов поширював серед місцевого населення закони залізногвардійців, а «куркуль» Іванов з Білої Криниці - говорив про те, що більшовицький закон ні до чого не призводить².

Наймасовішою акцією переходу кордону, можна вважати самовільний перехід 1 квітня 1941 року в селі Біла Криниця, який мав трагічні наслідки. Понад 2 тисячі мешканців кількох румунських сіл організували колективний похід до Глибокої, щоб висунути колективне прохання про надання їм дозволу на виїзд до Румунії. Районне керівництво відповіло, що розв'язання цього питання виходить за межі його компетенції й запропонувало селянам розходитись по домівках. Однак, за наведеною інформацією у звітах, натовп людей із криками «Хай живе велика Румунія!», «Всі румуни в Румунію!» попрямував до кордону. Їх тричі намагалися зупинити, останній раз у лісі біля села Білої Криниці, однак коли усі спроби виявилися марними, прикордонники відкрили вогонь. За підрахунками деяких дослідників, жертвами таких дій радянських прикордонників стали приблизно 200 осіб.

Крім того, на території області зафіксовано випадки організації угруповань, які виступали проти радянської влади. Так, в селі Чагор діяла організація, до складу якої входили: Георгій Рибчук, Петро Рибчук, Василь

---

¹ Там само. Арк.5.

² Протокол и стенограма зборів партійного активу обласної парторганізації. ДАЧО. Ф.П-1. Оп.1. Спр.10. Арк.118.

Ротер та інші селяни. Ця група вела активну боротьбу проти всіх заходів, які проводили радянська адміністрація на селі, шляхом агітації, знищення портретів керівників партії та уряду, знищення та зривання гасел й плакатів, присвячених виборам тощо¹.

Чи не єдиною силою, спроможною завдати активного опору тоталітарному радянському режиму, була ОУН, яка на той час діяла в глибокому підпіллі. Станом на 28 червня 1940 р. крайовий провід Буковинської ОУН-мельниківців очолював Орест Зибачинський. До складу проводу входили: Денис Квітковський, Юрій Сербинюк, Іван Григорович, Дмитро Яремчук, Віктор Кулишір, Петро Войновський. Ще до вступу Червоної армії на територію Північної Буковини більшість членів проводу емігрувала до Бухареста².

Встановлення радянської влади на території Північної Буковини не внесло жодних змін у діяльність ОУН. Приблизно до вересня 1940 р. її осередки перебували в стані очікування. З перших днів прибуття на Буковину органи НКВС-НКДБ розпочали активну роботу по «очистці» новоутвореної області УРСР від т. зв «антирадянського та контрреволюційного елемента».

Керівництво проводом на місці Зибачинський передав Дмитрові Яремчуку. Однак він довго на цій посаді не пробув. Помітивши, що за ним починають стежити агенти НКВС-НКДБ, Д. Яремчук на початку жовтня передав свої повноваження Віктору Кулишіру, а сам емігрував до Німеччини. Віктор Кулишір теж недовго керував крайовим проводом ОУН Буковини. 4 листопада 1940 р. його було заарештовано³.

Восени було заарештовано дружину провідника ОУН Буковини О. Зибачинського, Марію Зибачинську-Мойсюк⁴. Вона розповіла слідству, що її

---

¹ Переписка с областным Управлением НКВД о наличии антисоветской группы в с. Чагор и метах работы бывших владельцев фабрик и магазинов. *ДАЧО*. Ф.П-1. Оп.1. Спр.20. Арк.2.

² Фостій І. П. Діяльність ОУН на Буковині у 1940 - 1941 рр. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. № 2/4. 2000. С.454.

³ Архівно-слідча справа В. Кулішира. *ГДА СБУ ЧО* (Галузевий Державний архів Служби безпеки України в Чернівецькій області). Спр. П-4421. Акр.32.

⁴ Архівно-слідча справа М.Зибачинської-Мойсюк. *ГДА СБУ ЧО*. Спр. П-2232. Арк. 3.

чоловік перед приходом Червоної Армії на Буковину виїхав у Ясси до брата і в Чернівці не повернувся, перебуває в Бухаресті, збирається переїхати на постійне проживання до Німеччини. Не приховувала, що, навчаючись у 1927–1934 рр. на філологічному факультеті Чернівецького університету, вступила до товариства студентів-українців «Запороже», і назвала прізвища 20 найактивніших членів цього товариства, 11 членів товариства «Чорноморе» і 11 членів товариства «Залізник», склавши про них відповідні характеристики¹.

Для органів НКГБ це була справжня знахідка. 14 квітня 1941 р. нарком держбезпеки УРСР старший майор держбезпеки П.Я. Мешик підписав постанову про припинення справи № 53958 і звільнення М. Зибачинської-Мойсюк з-під охорони. Було взято до уваги те, що вона зі встановленням радянської влади в Північній Буковині від роботи в ОУН відійшла².

Отримавши з допомогою допитів заарештованих членів ОУН (М. Зибачинської, О. Князько та З. Бідняка) кілька десятків імен активних членів ОУН, обласне управління НКДБ активізувало свою роботу з пошуку та ізоляції верхівки та найактивніших членів ОУН, викриття мережі організації як в Чернівцях, так і в районах області. Зокрема, 30 жовтня було заарештовано Ростислава Володимировича Гузара, сина відомого на Буковині лікаря і знаної в краї організаторки жіночого руху Ольги Захарівни Гузар. Ростислав через два тижні допитів, 15 листопада, назвав відомих йому активних членів ОУН: Віктора Тодоровича Кулишіра, Антоніну Андріївну Рушак, Лідію Василівну Кіндзірську, її брата Мирослава, Деонізія Івановича Курчака та Леона Мироновича Крижанівського. Крім того, Ростислав, рятуючись від можливого розстрілу, погодився співпрацювати з органами НКДБ. Він одержав необхідний інструктаж, псевдо, явку та ім'я куратора і був випущений на волю³.

Саме після зізнань Ростислава Гузара 4 листопада 1940 р. вночі був арештований Віктор Кулишір. Йому інкримінували членство в ОУН, за

---

¹ Там само. Арк. 10-13.

² Там само. Арк. 69.

³ Архівно-слідча справа Р.Гузара. ГДА СБУ ЧО. Спр. П-5078. Арк. 3, 5, 7, 11.

дорученням якої він придбав зброю для здійснення терористичних актів проти представників радянської влади, а також проводив контрреволюційну пропаганду¹. На допитах, які відбувалися 14 лютого 1941 р., старший слідчий слідчої частини УНКВС молодший лейтенант Кузьмін звинуватив Кулишіра в злочинах, передбачених ст. 54 п. 2 та ст.54 п. 11 Кримінального кодексу УРСР (далі КК УРСР), тобто за участь в контрреволюційній Організації українських націоналістів, яка ставила перед собою мету відірвати Україну від СРСР і створити Самостійну Соборну Українську Державу.

Під час допитів В. Кулишір розкрив структуру обласної організації, зазначивши, що центр ОУН знаходиться в Чернівцях, є комітети в районах, які побудовані по трійках і п'ятірках, і що обласний провід має зв'язок із закордонним центром ОУН у Бухаресті та з Галичиною. Кулишір також зізнався в тому, що обласний провід через свого зв'язківця одержав із Західної України Програму ОУН і вказівки щодо посилення роботи по залученню до ОУН молоді та накопичення зброї².

Свідчення ОУНівців, дали можливість органам НКВД розгорнути широку роботу з ліквідації підпільної мережі ОУН в області, зокрема з розконспірації сільських осередків. У квітні-травні 1941 р. було викрито осередки в Чорному Потоці, Добринівцях, Вікні, Брідку, Миткові, Дорошівцях, Борівцях, Василеві, Кадубівцях, Киселеві, Веренчанці. Слідство у цій справі закінчилося тільки 25 червня 1941 р., коли на кордонах вже відбувалися бої. Початок війни не дав змоги повною мірою розглянути справу в судовому порядку³. Подальша доля заарештованих невідома.

Унаслідок роботи слідчих із заарештованими було майже повністю викрито мережу ОУН Заставнівського району, також було встановлено, що між Буковинським проводом ОУН і проводом ОУН в Галичині існував тісний контакт, що на Буковину регулярно приїжджали інструктори, які допомагали

---

¹ Архівно-слідча справа В. Кулишіра. *ГДА СБУ ЧО*. Спр. П-4421. Арк. 9.

² Фостій І. П. Діяльність ОУН на Буковині у 1940 - 1941 рр. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. № 2/4 (13/15). 2000. С.456.

³ Там само. С.466.

налагоджувати роботу, готували місцеві організації до збройної боротьби. Після арешту Кулишіра обласним провідником ОУН було призначено Петра Войновського, який працював у той час електриком в Чернівецькому будинку офіцерів. Він провів кілька засідань. Зокрема, 6 грудня 1940 р., за свідченням Войновського, такі збори відбулися в цегельні на Клокучці, де обговорювалися питання організації нового крайового проводу в зв'язку з арештами, що відбулися останнім часом. Було запропоновано реорганізувати ОУН у трьох головних напрямках: організаційно-вишкільному; підготовки до повстання; організації адміністративно-державного апарату. Було також затверджено план дій на найближчий час. Але невдовзі органи НКДБ, знаючи про оунівську діяльність П. Войновського, влаштували йому відрядження до Києва, де затримали і провели допит, маючи намір завербувати в свою агентуру. У книзі «Моє найвище щастя»¹ П. Войновський писав, що його піддавали жорстоким катуванням, але потім все ж випустили, і він у супроводі представника НКДБ М.А. Беленка повернувся на Буковину. П. Войновському вдалося вирватися з під-контролю органів радянської безпеки, і він пішов у підпілля, де невдовзі очолив боївку ОУН, яка чинила напади на залізничні станції, поштові відділення, окремі сільради та її працівників.

За рік роботи органи НКДБ-НКВС встигли завдати ОУН значних втрат. Усього за час свого функціонування в Чернівецькій обл. впродовж 1940-1941рр. органи НКДБ-НКВС арештували 267 членів ОУН². Проте значна кількість членів ОУН, здебільшого освічених, була за кордоном. Частина менш підготовлених кадрів залишилася нерозконтрспірованою на території області. Початок війни активізував ОУН на Буковині, яка закликала населення йти не в лави Червоної Армії, а до лісу. Згодом вказівка змінилась: йти в Червону Армію, брати зброю, з нею тікати до лісу і там творити боївки Української Національної Армії (УНА).

---

¹ Войновський П. Моє найвище щастя. Спомини. К.: Видавництво Олени Теліги, 1999. 304с.

² Фостій І. П. Діяльність ОУН на Буковині у 1940-1941 рр. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. № 2/4 (13/15).* 2000. С.469.

Таким чином, активний спротив радянській владі на території Чернівецької області впродовж 1940-1941 рр. був представлений ОУН, за членами якої радянські каральні органи полювали особливо ретельно. Крім того, діяли поодинокі антирадянські осередки в селах, здебільшого прикордонних. Мав місце також пасивний спротив - законний виїзд за кордон. ОУН на Буковині за часів радянської влади з 28 червня 1940 р. по 22 червня 1941 р. перебувала в підпіллі. Упродовж цього періоду осередок ОУН намагався передусім зберегти себе як організаційне угруповання, у міру можливостей збільшити свою чисельність, залучаючи нових членів, виховуючи їх в національному дусі, навчаючи військової справи, готуючись до збройної боротьби з радянською владою. Однак арешт молодих і недосвідчених керівників, їхня надмірна довірливість до органів НКДБ-НКВС, їхня політична і конспіративна недосвідченість, можливо, навіть віра в помилування за щирі зізнання, призвели до значних людських втрат. Їхніх членів розстрілювали як «ворогів народу в період військових дій на території України». Дослідження документів виявило, що прізвища членів ОУН у карально-слідчих справах ідуть цілими «розстрільними» списками, на відміну від гардистів, кузистів, лібералів, польських та угорських націоналістів, причому до багатолітнього ув'язнення чи розстрілу засуджували не тільки конкретних винуватців, а і їхніх батьків, матерів, братів та сестер. Це дає підстави стверджувати, що головним напрямком роботи радянських органів безпеки була ліквідація українського націоналістичного елемента.

Чимало тих, хто спробував нелегально перейти кордон, загинуло, втопилося при переході водойм або було поранено. Осіб, яких затримували на кордоні, оголошували «зрадниками батьківщини» і відправляли відбувати покарання до виправно-трудових таборів, а їхні сім'ї виселяли. Якщо в 1940 р. на ділянці №97 Чернівецького прикордонного загону було зафіксовано спроби нелегального перетину кордону, вчинені одинаками, родинами або невеликими

групами в 5-10 осіб, то вже в 1941 р. характеризується вже низкою масових проривів кордону¹.

1940-1941 роки стали важким випробуванням для населення Північної Буковини і Хотинщини. Радянська влада понівечила долі тисячам краян, піддаючи їх репресіям, забираючи майно, позбавляючи елементарних людських прав. То ж не випадковим стало вороже ставлення більшості населення краю до нової влади, не зважаючи на всі зусилля радянської пропаганди та примітивне загравання з найменш забезпеченими верствами населення, розпалюванням соціально-класової ворожнечі. Досить швидко жителі Чернівецької області зрозуміли, що нова влада не принесе їм щастя, але, на жаль, мали небагато можливостей, щоб щось змінити. Вияви непокори були поодинокими та епізодичними, налагодження організованого спротиву силами ОУН перебувало в зародковому стані. Радянська каральна машина жорстоко придушувала найменші спроби боротьби проти більшовицького режиму, проте вона так і не змогла повністю ліквідувати опір місцевого населення. На прикладі Північної Буковини та Хотинщини 1940-1941 рр. бачимо, що населення цих територій в котре стало заручником геополітичних ігрищ великих держав, що особливо було трагічним в умовах загострення подій Другої світової війни.

---

¹ Мусієнко І. Етнічний склад репресованих на Північній Буковині в 40-50-х рр. ХХ ст. *Матеріали до української етнології*. № 6. 2007. С. 105.